

чам, патетично трясучи білою кистю перед співрозмовником, палко заперечував:

— Ні, ні, ні! З вашого дозволу, колего, — ні!.. Він літає краще моєї гречаної? Щиро дякую!.. Не вірю! З вашого дозволу не вірю... А чи відомо вам, колего, що вона ввечері як піде за хмари, то ще й вранці по кілька годин сидати не хоче...

А той колега — цілковита протилежність довганя: куций, мізерний, і з обличчя — ніби тупо загострений, іще й заслинений невмілим школярем хімічний олівець. Він скептично посміхається і, тримаючи в руці чорнохвостого голуба, манірно махає ним, як китайським віялом. Від цього біла випечена кисть сіпається ще патетичніше, а вологий м'який бас переходить на сухі металеві нотки...

Приношена форменка проштовхується з корзиною далі: такі змагання нікого не цікавлять, солодкі очі прилипають до кожного, хто пропонує на продаж багато голубів, а вуха під форменим картузом накозирено прислухаються до цін.

— Та йому ж красна ціна — карбованець!

— А я більше і не прошу.

— То чого комизишся — я ж даю тобі п'ятірку, на весь базар нема сьогодні такої ціни.

— А я тобі й за десять карбованців не віддам його! Щоб за картопляним лущинням здох у тебе? Та й голубка твоя не пара йому. Я хочу, щоб він потрапив у добрі руки. І відчепися, не мороч мені голову, бо так пошлю, що й дороги не налапаєш...

— То в тебе голуби кращі, ніж у мене?.. — не відчіплювався причепа. — Оце новина — держіть мене, бо сконаю зо сміху!..

Корзина і тут не затримується надовго...

— Ну, друже, вік не забуду такої ласки... Щоб жінка пропала, я так не тужив би, як побивався за цією голубкою... За таку голубку — з мене могорич! Який хочеш могорич — по саму зав'язку! З мене могорич!.. — хтось ущасливлений сповіщав на весь базар.

І раптом закличний бадьорий голос:

— Налітайте, налітайте! По рубчику, по рубчику! По рубчику за штуку віддаю! Березневий молодняк — налітайте! Налітайте — майже дарма віддаю! Очаківські по рубчику!..

На хазяйновито заготованій клітці сидить веселенький дядечко. Він устиг, певне, ще вдома розмочити своє базарювання і з доброю душею згукує тепер собі покупців. З його клітки похливо визирають гордогруді птахи, видивляючись у перехожих на свою майбутню долю. І до цього згукала проштовхалися кілька підлітків, не торгуючись, вибрали пару птахів, але від клітки не відходили, ще щось прикидали собі, придивлялися до голубів.

— Беріть, хлоп'ята, беріть — не пошкодуєте, — припрошував дядечко, — це ж серпасті-святкові, справжні очаківські. Батьків їхніх я з самого Очакова привіз, навмисне їздив, по сто рублів за пару платив. Жінка, щоб знала, — роздерла б мене... А це ж — даремно віддаю, по рублю за штуку — хіба це гроші?.. А ось перелиняють — об сонце крилами дзвонитимуть. Беручі ж до лету, як чорти, а вже літають — мереживо з сонячного проміння плетуть крилами, душа розтає — дивитися на їхній лет... Недарма ж святковими їх зовуть...

— Рекламуй, рекламуй, дядьку, славно виходить. Святкові вони й справді, бо раз у рік на велике свято літають, — втручається збоку якийсь знавець серпастих-святкових.

А дядечко й до кишені не поліз — відразу йому:

— Еге ж, видно хазяїна по халявах: раз у рік погодуєш — раз у рік і політають, якщо не виздыхають. А з очаківськими серпастими-святковими як з діточками панькатися треба, це правда, але тоді від них щодня матимеш свято, а не раз у рік на Великдень...

Солодкоокий з фруктового ряду наблизився до клітки, спер на неї свою корзину і сказав господареві серпастих-святкових:

— З половини — сватами будемо, по п'ятдесят копійок — усіх заберу. З половини, кажете?

II. Якщо ви хочете прочитати інші оповідання Євгена Концевича, шукайте книжку «Голубині пастелі».

■ Бібліографічне бюро

Бондарчук Л. І. Культура ділового мовлення / Л. І. Бондарчук. — Житомир : Полісся, 2005.

Ділова українська мова : навч. посіб. / О. Д. Горбул, Л. І. Галузинський, Т. І. Ситнік та ін.; за ред. О. Д. Горбула. — К. : Знання, 2007.

§ 5. Особливості вживання в мовленні різних видів складних речень. Інтонавання різних видів складних речень. Синтаксичний аналіз

Єдиний вихід — старанно відточувати думку. І навчитися виражати її досконало реченнями.

І. Вихованець

! 99. 1. Підготуйте лінгвістичний твір-мініятуру «Складні речення в нашому мовленні», використовуючи поданий текст. Доберіть приклади.

Для називання явищ, подій навколишньої дійсності, для характеристики зв'язків між цими подіями ми користуємось не тільки простою комунікативною одиницею — простим реченням, а й *складним реченням*. Складне речення, подібно до про-

стого, характеризується інтонаційно-змістовою завершеністю. Проте як одиниця спілкування більш глибокого змісту складне речення має й складнішу будову. В ньому виділяється не одна, а кілька граматичних основ.

Частини складного речення об'єднуються в одне змістове й граматичне ціле за допомогою сполучників (чи сполучних слів) або тільки за допомогою інтонації. Тому розрізняють сполучникові і безсполучникові складні речення.

Сполучникові складні речення, залежно від значенневих відношень між частинами складного речення і відповідно до характеру сполучників і сполучних слів, поділяються на складно-сурядні і складно-підрядні (За В. Русанівським).

II. Складіть алгоритм розпізнавання простого і складного речення для учнів 9 класу.

III. **Поміркуйте.** Прочитайте епіграф до теми. Як ви думаєте, єдиним виходом для чого є вміння старанно відточувати думку?

100. I. Прочитайте речення, дотримуючись правильного інтонування. Запишіть речення у такій послідовності: а) складносурядні; б) складно-підрядні; в) складні безсполучникові; г) складні речення з різними видами зв'язку.

1. Хату було видно здалеку: на осонні, з червоними віконцями, **жовтогарячою** призьбою, вона була схожа на розлогий куц калини (І. Цюпа). 2. Пливли, курликаючи, журавлині ключі; мостили свої гнізда **бусли-лелеки**, падали лебедині зграї на плеса тихих лагідних річок та озер довкола Києва-града (Р. Іванченко). 3. Думи людські ясні, коли на землі тепло й сонячно, і барометр епохи ніякої **негоди не віщує** (С. Пушкін). 4. Кругом трави й трави, суцільна розкіш квітучого **різнотрав'я**, і тільки **де-не-де** над цією зеленою повинню трав пробивається випадковий житній колосок (О. Гончар). 5. Життя — то **неповторна** пісня, яку треба вміти проспівати, **не збиваючись** на фальш, уникаючи різноголосся (І. Цюпа). 6. Український мовленнєвий етикет — то велика духовна сила, яка відстоює нас як націю (М. Стельмах). 7. Заповіт роду — його одвічний **скарб**, а зберегти цей скарб — велика мудрість життя (Я. Гоян).

II. Виконайте завдання.

- Зробіть фонетичний розбір слова *різноголосся*.
- Поясніть правопис виділених слів.
- Виконайте морфологічний розбір двох дієприслівників (за власним вибором).
- На прикладі речень поясніть уживання тире між підметом і присудком.

101. I. **Пригадайте.** За допомогою яких сполучників з'єднуються частини складносурядного речення? Під час відповіді скористайтесь схемою.

II. Спишіть речення, вставляючи сполучники сурядності. Накресліть схеми виділених речень.

1. На Україну подивлюсь — ... любе серце одпочине (Т. Шевченко). 2. ... шелесту не було чути, ... коливання не було помітно (Марко Вовчок). 3. Десь далеко в урочистій тривозі, **рожево-синіми барвами обвиті, бились і коливались святочні дзвони, ... лагідно десь вдалечині скрипів сніг під ногами** (М. Івченко). 4. **А наді мною вечір жменями засіває зорі, ... біля мене арфами бринять підморожені верби, ... під ногами голубі тіні бавляться зі снігом** (М. Стельмах). 5. Тупіт уже за спиною, чути мову вершників, ... не оглядався мандрівник, задивлений у плін ріки, заглиблений у себе (Р. Іванчук). 6. **А мати хоче научати, ... соловейко не дає** (Т. Шевченко).

III. Виконайте синтаксичний розбір одного речення (за власним вибором) за схемою.

- Визначте тип речення за метою висловлювання, інтонацією.
- Визначте кількість частин (двокомпонентне чи багатоконпонентне).
- З'ясуйте смислові зв'язки між частинами.
- Назвіть вид речення за групами сполучників сурядності.
- Поясніть розстановку розділових знаків.
- Розберіть кожну частину як умовно просте речення.

102. I. Усно відновіть текст, уставляючи на місці пропусків потрібні, на вашу думку, слова.

У складносурядному реченні інтонація своєрідна: кожна з частин інтонується, але на речення-частину накладається ще одна, ... інтонація кінця. Реченням з протиставним зв'язком властива ... інтонація, коли ... наголосом виділяються ті члени, зміст яких ...

Є й ... інтонація, яка властива реченням, що передають ... або ... дій (З підручника).

II. **Пригадайте.** Випишіть із художньої літератури складносурядні речення із значеннєвими відношеннями одночасності, послідовності дій, чергування, протиставлення, з умовно-наслідковою залежністю між діями. Прочитайте їх, правильно інтонуючи кожне. Поясніть уживання розділових знаків.

103. І. Прочитайте текст. Розкажіть про стилістичну роль складних речень, використовуючи інформацію з тексту.

Складні речення найчастіше вживаються в книжних стилях, хоч зустрічаються і в розмовному мовленні. У своїй більшості складні речення стилістично нейтральні. У науковому стилі переважають складнопідрядні речення, які виражають складні причинові, часові, наслідкові та інші стосунки.

У діловому стилі поряд із складнопідрядними значне місце посідають прості речення, ускладнені однорідними й відокремленими членами.

Складносурядні речення використовуються в художньому стилі для змалювання описових картин. Такі описи зустрічаємо у творах М. Коцюбинського, Панаса Мирного, І. Нечуя-Левицького, М. Стельмаха, О. Гончара та ін.

Для передачі динамічності мовлення використовуються безсполучникові складні речення, що теж характерно для художнього стилю. Стилiстичне використання складних речень залежить від тих частин, що їх утворюють, смислових зв'язків між ними, засобів граматичного зв'язку (сполучників, сполучних слів, інтонації) між їх частинами тощо (З кн. «Культура мови і стилістика»).

II. Прочитайте тексти. Зробіть висновок про роль складних речень у них.

1. У будинку людського щастя дружба зводить стіни, а любов утворює купол. У цих словах Козьми Пруткава образно виражена роль дружби в людських стосунках. Дружба ушляхетнює життя, її шанували та возвеличували мислителі давнини. Дружба, в оцінці Аристотеля, — **найнеобхідніше** для життя: адже ніхто не воліє жити без друзів, навіть якби він мав усі інші багатства. Звичайно, час вносить свої корективи, але такі поняття, як дружба, любов, завжди залишатимуться **найвищими** цінностями. Вони являють собою якийсь таємничий процес, який неможливо запрограмувати, наповнюють життя радістю спілкування, взаєморозуміння, емоційно збагачують його (Л. Сохань).

2. Мене все життя ваблять і хвилюють зорі ... Я згадую далеко вечірне стависько, потемнілі в жалобі трави, що завтра стануть сіном, велетенські шоломи копиць, останній срібний дзвін коси. І перший скрип деркача, і соняшник вогника під косарським таганком, і пофоркування невидимих коней, що зайшли в туман, і тонкий посвист дрібних чирят*, що струшують зі своїх крилець росу, і дитячий схлип річечки, в яку на все літо походили м'ята, павини вічка*, дикі півники, та й не журяться, а цвітуть собі.

А над усім цим світом, де пахощі сіна злегка притрушує туман і дух молодого, ще не затужавілого зерна, сяють **найкращі** зорі мого дитинства.

І здається мені, що, минувши потемнілі вітряки, я виходжу в синє крайнебо, беру з нього свою зірку та й навпростець полями поспішаю в село. А в цей час невидимий сон, що причаївся в узголів'ї на другому покосі, торкається повік і наближає до мене зірки (М. Стельмах).

? III. Виконайте завдання за текстами.

1. Поясніть уживання розділових знаків у виділеному реченні.
2. Визначте частину мови слів *злегка, навпростець*.
3. Поясніть творення ступенів порівняння виділених прикметників.

104. Складіть речення за поданими схемами.

I.	1. [] — і [].	3. Або [], або [].
	2. [], проте [].	4. [], чи [].
II.	1. [], що (), що ().	3. (куди ...), [].
	2. [], (так що ...).	4. (коли ...), [], (щоб ...).
III.	1. [], [].	3. [] — [].
	2. [] : [].	4. []; []; [].
IV.	1. [], [], [], (коли...), (коли...).	
	2. [], і [], (якщо...).	

Складаймо професійне портфоліо

105. Перекладіть текст українською мовою (за обраним вами напрямом). Порівняйте вживання розділових знаків у складних реченнях у російській та українській мовах.

1. Технологічний напрям

Знакомство професора Патона с электрической дуговой сваркой произошло в 1928 году, когда он принимал работу по реконструкции небольшого моста на безымянном полуостанке. Уже немолодой учёный очень захотел совместить несовместимое — мостостроение и сварку.

Если в первом вопросе равных ему не было, то по поводу второго Евгений Оскарович столкнулся с твердолобой оппозицией. Научный коллектив, подобранный Патонем из молодых людей, месяцами не выходил из цехов, разрабатывая сварочные флюсы, экспериментируя с металлом и техникой. Они решали важнейшую оборонную задачу: сварка металла позволяла отказаться от клёпанных конструкций в бронетехнике, военном судостроении и при строительстве подводных лодок. А параллельно провели сравнение исследования однотипных клёпанных

и сварных пролётных строений и убедились, что сварочные легче (З журналу).

2. Природничо-математичний напрям

Теория, что континенты движутся, впервые была выдвинута немецким учёным Альфредом Вегенером в 1912 году.

Он обратил внимание, что каменный уголь залегают во всём Северном полушарии, хотя каменный уголь получается из растений, растущих в тропических лесах. Кроме того, он заметил, что западное побережье Африки и Восточное побережье Южной Америки так по форме подходят друг к другу, что кажется, что они были просто разорваны.

Вегенер решил, что все континенты были сначала объединены в один большой континент. Потом они разошлись и заняли сегодняшнее положение. Большинство геологов не соглашалось с ним, потому что никто не представлял, что континенты могут двигаться.

Тогда учёные начали думать, как это могло случиться. Одна гипотеза предполагает, что жар в недрах Земли создаёт встречные течения, которые заставляют континенты двигаться. Сейчас учёные считают, что дно океана движется под воздействием смещения мантии земной коры (www.samoeinteresnoe.com).

3. Спортивний напрям

Любая живая клетка в процессе жизнедеятельности нуждается в восполнении входящих в состав материалов. Для поддержания здорового образа жизни необходимо, чтобы траты целиком покрывались пищей. Совершенно естественно, что безупречное питание человека должно включать компоненты, которые входят в состав его организма, т.е. белки, жиры, углеводы, витамины, минералы и воду. Так как расход этих материалов зависит от ряда факторов: возраста, рода труда, окружающей среды и состояния самого человека, то необходимо иметь представление о значении отдельных материалов и потребности в них для безупречного питания и здорового образа жизни.

Значит, без белка невозможна жизнь. В состав питания человека входят различные продукты живой и неживой природы, которые и являются источником белка. Так, известны белки мяса, яйца, рыбы. Это белки животного происхождения; их определяют наиболее выгодными для организма или, как принято говорить, полноценными белками. Крупы, хлеб, овощи, картофель и другие продукты неживой природы тоже содержат белки, которые также важны в безупречном питании ведущего *здоровый образ жизни человека*. Белки — сложные материалы; от жиров и углеводов они отличаются тем, что в их состав входит азот. Заменить их невозможно (З посібника).

106. I. Прочитайте текст. Підготуйте 4—5 запитань за його змістом, які дали б змогу краще зрозуміти написане.

Сполучні слова виконують таку саму роль, що й сполучники, але це — відносні займенники *хто, що, який, чий, котрий, скільки* і прислівники *де, куди, звідки, коли, як, навіщо, чого*. Як повнозначні частини мови сполучні слова завжди є членами підрядних речень.

Для того щоб відрізнити сполучники від сполучних слів, можна скористатися такими прийомами:

1. Коли слово *що* піддається заміні на займенникове *який*, то тут *що* — займенник, сполучне слово: *Проходячи мимо горобини, що стояла поміж розлогих вільх і білокорих беріз, не можна було втриматись від того, щоб не поглянути на її радісну поставу* (Є. Гуцало).

2. Коли на слово *що* падає логічний наголос, то це сполучне слово. *Я вдихаю повітря, але не знаю, що пахне* (М. Стельмах).

3. Слово *як* у складнопідрядних реченнях з підрядними часовими, умови, способу дії, порівняльними — завжди сполучник: *Як задумали, так і сталося*. Коли ж словом *як* приєднується до головного підрядне з'ясувальне речення, то *як* — завжди сполучне слово, відносний прислівник: *Розкажи, як за горою сонечко сідає* (Т. Шевченко).

4. Коли — це сполучне слово у складнопідрядних реченнях із підрядними означальними і з'ясувальними; у складнопідрядних реченнях із підрядними умови і часу *коли* — сполучник (З посібника).

II. Прочитайте речення. Визначте вид кожного складнопідрядного речення. У яких реченнях частини з'єднані сполучником, а в яких сполучними словами? Об'єднайтесь у пари й аргументовано доведіть свою думку однокласникові.

1. Страшні слова, коли вони мовчать, коли вони зненацька причаїлись, коли не знаєш, з чого їх почать, бо всі слова були уже чиїмись (Л. Костенко). 2. Нехай буде вечір тому, що вечірні дороги завжди короткі, бо вони повертають нас додому, бо вечірня дорога — це завжди повернення (В. Яворівський). 3. Хотіла б я піснею стати у цюю хвилину ясну, щоб вільно по світу літати, щоб вітер рознісив луну* (Леся Українка). 4. У юності так хочеться, щоб виповнилося тобі вісімнадцять і ти став по-справжньому дорослим (І. Цюпа). 5. Уміщуючи різноманітну інформацію, що відбиває рівень знань, якими володіє суспільство в певну епоху*, словники відіграють надзвичайно важливу роль у духовній культурі народу (В. Русанівський). 6. Хоч багато витрачаєш часу для підготовки до уроку, проте користь від цього відчутна (З журналу). 7. Теплий туман слався по полю і наливав балку по самі вінця, так що дерева по-

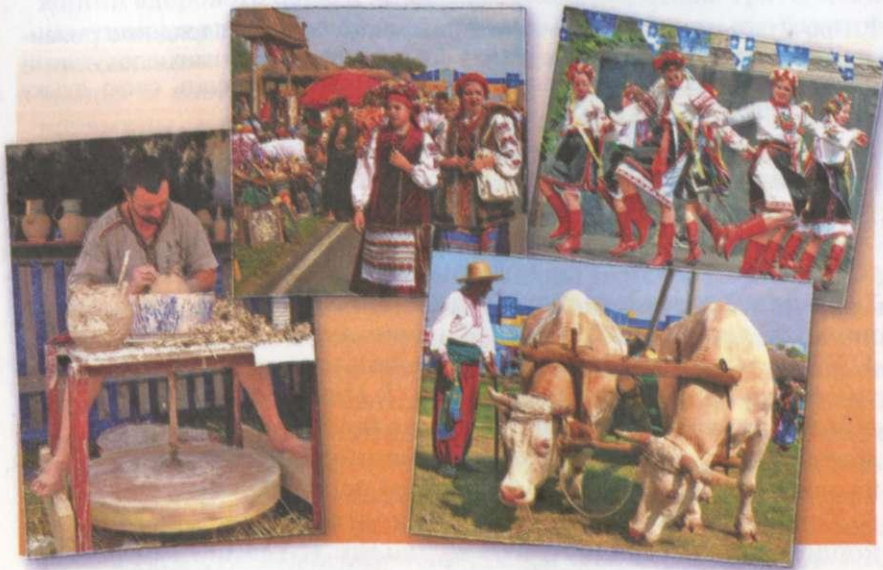
топали в ньому (В. Коцюбинський). 8. Коли б знав чоловік, що доля готує йому за якийсь проміжок часу, тоді б неодмінно обминав непевні стежки (М. Стельмах). 9. Куди б не закинуло тебе життя, пам'ятай про хліб, яким тебе щедро годували (З журналу). 10. Розкажи нарешті, як ти відпочив цієї зими в Карпатах (З газети). 11. У кожної людини буває такий день, коли вперше радієш сонцю, коли вперше деревами тишишся (Д. Павличко). 12. Опале листя лежить лапатими зірками, й ти ступаєш по тих зірках, наче йдеш по мініатюрному небу (Є. Гуцало).

107. I. Розгляньте фотоілюстрації. Складіть за ними речення, яким відповідали б подані схеми.

1. (Куди...), [], (яким...).
2. [], (коли), (коли).
3. [], (так що ...).

II. Виконайте синтаксичний розбір записаного вами складнопідрядного речення (на вибір) за схемою.

1. Визначте тип складнопідрядного речення за метою висловлювання.
2. Виділіть граматичні основи у складному реченні. Яке з речень головне, яке підрядне?
3. Визначте місце підрядної або підрядних частин і засоби зв'язку з головною (підрядний сполучник або сполучне слово, вказівне слово).
4. Визначте вид підрядної або підрядних частин.
5. Поясніть розділові знаки.
6. Розберіть кожну частину складнопідрядного речення як просте речення.

На Сорочинському ярмарку

Мандруємо світом

108. I. Прочитайте текст. Доберіть заголовок. Визначте стиль мовлення. Доведіть свою думку.

З цікавістю переглядаю примірники журналів про Україну і Салерно. Пригадую поїздку в Салерно на звітний концерт вокального ансамблю «Калина», що пройшов у зворушливій атмосфері. Запамяталася також розмова з Ольгою Тарасюк про те, що залишилося в Україні, про наболіле, що **ятрить*** душу, і про плани, наповнені силою віри у важливість справи, за яку вона так самовіддано взялася. Тоді я мала **нагоду** тримати в руках журнал «Україна», започаткований Ольгою ще в грудні 2002 року. Він був також двомовний: 200 примірників були надруковані італійською мовою, а 200 — українською. Матеріали українськомовного журналу були виведені стараним учительським почерком. Це ж якої сили було бажання розповісти італійцям, хто ми такі, українці, і що ми за нація; бажання об'єднати і зігріти рідним словом співвітчизників! Це ж як треба любити і відчувати коріння рідного, українського, щоб по ночах творити рукописний журнал?! (А. Галадій-Умлева).

II. Виконайте завдання за текстом.

1. Випишіть із тексту числівники й провідмінійте їх.
2. Поясніть значення виділених слів.
3. Доберіть синоніми до слів *самовіддано*, *зворушливий*.
4. У якому значенні в тексті вжито слово *атмосфера*? За необхідності скористайтеся тлумачним словником.
5. Накресліть схеми двох складних речень із тексту (за власним вибором).

Комунікативний практикум

III. Складіть і розіграйте діалог за ситуацією. Ви цікавитеся класичною музикою. Допоможіть однолітковиці вибрати диск.

109. I. **Пригадайте.** Розкажіть про особливості інтонування безсполучникового складного речення, використовуючи подані речення як початок.

1. Для безсполучникового складного речення характерна інтонація... 2. Інтонація переліку виражає ... 3. Інтонація зіставлення характеризується ... 4. Інтонація зумовленості виражає ... 5. Пояснювальна інтонація виражає ...

II. Прочитайте виразно речення. Зверніть увагу на їх інтонування. Визначте смислові відношення між частинами складного речення.

1. Наснився мені чудернацький базар: під небом, у чистому полі, для різних людей, для щедрих і скнар, продавалися різні Долі (Л. Костенко). 2. Ніч прозора, безшумна, тепла; ніби оксамитом огортає людину м'яке степове повітря (О. Гончар). 3. Вдалині край степу, за селом, біліє вузька смужечка по-

між хатами й садами — то повертається зі своєї мандрівки по всіх усюдах на землі новий ранок (Гр. Тютюнник). 4. Лиш очерет навстоячки щось пише, навпомацки по шепітній воді, і над водою й очеретом тиша виводить в небо зорі молоді (М. Вінграновський). 5. Кричать сови, спить діврова, зіроньки сіяють, понад шляхом, щирцею, ховрашки гуляють (Т. Шевченко). 6. Мужність є найвеличніша властивість: народ, нею відзначений, повинен пишатися собою (В. Стефаник). 7. Дитинство дивується; молодість обурюється; тільки літа дають нам рівновагу (О. Довженко).

110. Виконайте повний синтаксичний аналіз одного з поданих складних речень (за власним вибором).

1. Незримі легіони ранку в золотих панцирах мчали нестримно вперед, і перед їхніми незліченними фалангами тікав, зігнувшись, небесними манівцями останній князь — блідий, ледве помітний місяць (Б. Антоненко-Давидович). 2. Жити серед людей — все одно, що ходити в казковому саду. Ніби навколо тебе найтонші пелюстки квітів з тремтячими краплинами роси, і треба йти й так доторкнути до квітів, щоб не впала з них жодна крапля роси (В. Сухомлинський). 3. Прожитий день не вернеш, зроби, що можеш, сьогодні, а завтра буде щось нове (П. Загребельний). 4. Западав вечір, я побачив, як горить на виднокрузі світлий обрій, сутінок поплився по вулицях містечка, хати, понакривані дахами, виглядали, як старі гриби; люди здавалися мені барвистими ляльками (В. Шевчук).

Бібліографічне бюро

Лаврінець О. Я., Симонова К. С., Ярошевич І. А. Читай і знай! — К.: Вид. дім «Кієво-Могилянська академія», 2009.

Стоян Л. М. Українська мова. Посібник з орфографії та пунктуації. — К.: Наук. думка, 2005.

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ

Підготовка промови

Три завдання оратора: що сказати, де сказати, як сказати.

Цицерон

! 111. I. Прослухайте текст. Визначте актуальну інформацію в кожному прослуханому абзаці. На підставі визначеного складіть запитання до кожного речення. Законспекуйте текст.

II. Визначте етапи підготовки промови.

Підготовка виступу — важливий і відповідальний етап для кожного промовця. Вона розпочинається з визначення теми ви-

ступу. При доборі теми потрібно виходити з власного досвіду, рівня знань. Важливо, щоб тема була цікавою, актуальною, значущою для вас і слухачів. Іноді доводиться виступати на вже визначену тему, у цьому випадку її треба уточнити, конкретизувати.

Наступний етап — формулювання теми. Назва виступу має бути чіткою, зрозумілою й по можливості короткою. Вона повинна відбивати зміст виступу й обов'язково привертати увагу слухачів. Слід уникати й загальних назв, що вимагають висвітлення багатьох питань, чого не зможе зробити доповідь у межах одного виступу. Наприклад, теми «Будьмо здорові», «Комп'ютер і сьогодні» неможливо висвітлити всебічно, тому серед слухачів завжди будуть незадоволені, які не отримали відповіді на свої запитання. Для конкретизації загального формулювання теми можна використати підзаголовки, наприклад, «Гомеопатичні засоби», «Про шкідливість самолікування» тощо.

Процес підготовки виступу вимагає визначити його мету. Мовець повинен чітко визначитися: для кого, з якою метою він виступає, якої реакції слухачів прагне. Ораторові слід формулювати мету виступу не тільки для себе, а й для слухачів. Чітке формулювання цільової настанови полегшує сприйняття виступу, певним чином настроює слухачів.

Важливою умовою правильного визначення теми й мети виступу є складання уявного психологічного портрета аудиторії: оцінка рівня обізнаності слухачів з темою виступу й зацікавленості в розкритті певних питань, характеристика вікових особливостей, роду діяльності.

Після визначення теми, мети виступу, починається етап пошуку й відбору матеріалу. Уміло дібрані факти, цифри збагачують, увиразнюють мовлення. Критеріями відбору фактів є достовірність, абсолютна точність. Досвідчений оратор підпорядковує факти загальній ідеї виступу.

Основними джерелами нових ідей, цікавих відомостей, фактів, ілюстрацій виступу є:

- наукова, науково-популярна, художня література;
- довідкова література: енциклопедії, довідники, словники, статистичні збірники, таблиці, бібліографічні покажчики;
- статті з періодичних видань тощо.
- радіо-, телепередачі.

Для підготовки цікавого, змістовного виступу краще використовувати не одне, а кілька джерел. Поль Сопер радив ораторам-початківцям: «Не хвилюйтесь, якщо способи відбору матеріалу в бібліотеці та інших місцях спочатку здаватимуться складними. Оволодівши ними, ви уникнете великої витрати

часу і зайвих клопотів. Якщо засвоїте, як користуватися бібліотекою, то ви набудете найважливішого — дослідницьких навичок і невтомного бажання знати досконало все з питань, що вас цікавлять».

Далі рекомендується скласти попередній план виступу, що відобразить власне бачення проблеми, зміст матеріалу. У процесі роботи над виступом план може змінюватися.

Після написання плану ораторові необхідно попрацювати над побудовою окремих частин виступу: вступу, основної частини та висновку.

Експериментально доведено, що найкраще запам'ятовується те, що дається на початку й у кінці виступу. Від того, як оратор почав говорити, наскільки йому вдалося зацікавити аудиторію, багато в чому залежить успіх виступу. Невдалий початок знижує інтерес слухачів до теми. Тому треба починати виступ з цікавого прикладу, афоризму, гумористичного зауваження, розповіді про визначні події, що мають відношення до цієї аудиторії чи теми виступу. Можна використати цитату, що допоможе глибше осмислити почуте. Ефективними прийомами завоювання уваги слухачів є запитання до аудиторії, вдалі етикетні формули: привітання, звернення: *Шановні добродію ..., Шановні друзі..., Я радію щасливій нагоді зустрітись з вами...*

Важливою композиційною частиною є висновок, у якому підводяться підсумки сказаного, робляться узагальнення й висновки, ставляться перед слухачами конкретні завдання, що впливають із змісту виступу.

Необхідно ретельно попрацювати над останніми словами виступу. Якщо перші слова оратора повинні привернути увагу слухачів, то останні покликані посилити ефект виступу, спонукати аудиторію до міркувань, відповідних дій, вчинків, тобто, за Костянтином Станіславським, реалізувати не тільки мету й завдання виступу, а й «надзавдання» (зворотна реакція слухачів).

Добре продуманий вступ і висновок ще не забезпечують успіху. Трапляється, що оратор у вступі зацікавив слухачів, але згодом їхня увага слабне, а згодом зникає зовсім. Тому важливе завдання оратора — не тільки привернути увагу слухачів, а й зберегти її до кінця виступу. Отже, слід відповідально ставитися до підготовки основної частини виступу. Важливо дотримуватися логіки, послідовності розвитку думки, чіткості у викладі матеріалу (З кн. «Риторика»).

III. **Поміркуйте.** Прочитайте епіграф до теми. Прокоментуйте його.

112. I. Прокоментуйте вислів Дмитра Менделєєва: *Знайдена, але не записана думка — це знайдений і втрачений скарб.*

II. Прочитайте висловлювання відомих ораторів. Про які етапи підготовки промови в них ідеться?

1. Вчити — обов'язок оратора, давати насолоду — честь, яка надається слухачеві, справляти ж сильне враження — необхідно (*Цицерон*). 2. Оратором є лише той, хто в змозі говорити з кожного питання гарно, вишукано і переконливо, відповідно до важливості предметів, на користь часові і для задоволення слухачів (*Тацит*). 3. Невзяття до уваги характеру слухачів зробить безплідними зусилля навіть великого таланту (*А. Бен*). 4. Немає нічого сильнішого за слово (*Менандр*). 5. Оратор користується народною прихильністю лише тоді, коли завчасно продумає, що буде говорити: лише цим доводить він свою відданість народу, а той, хто не турбується, як буде сприйнята його промова, діє... як людина, яка більше спирається на силу, ніж на переконання (*Демосфен*). 6. Справжній оратор прикрашає свою промову тільки світлими істинами, найблагороднішими почуттями, виразами сильними й відповідними тому, що бажав він навіяти; він мислить, відчуває, і слова йдуть (*Ф. Фенелон*).

 III. Знайдіть в Інтернеті інформацію про ораторів, висловлювання яких ви прочитали.

Це варто знати

113. Прочитайте текст. Випишіть ключові слова і словосполучення. Поясніть, у чому полягає відмінність між щоденною підготовкою і підготовкою до конкретного виступу.

Підготовка до виступів може бути щоденною і до конкретного виступу. **Щоденна підготовка** складається з таких чинників: *самоосвіта* — постійне прагнення до нових знань, постійне незадоволення собою; *створення власного архіву* — збирання вирізок з газет, журналів, виписки з прочитаної літератури, прислів'я, приказки, крилаті слова, афоризми; записування запитань, які ставлять слухачі. Як зауважує Е. Адамов, «лектор без архіву — це музикант без інструмента, лекторський архів — це творча біографія, мовчазний свідок його великої праці»; *оволодіння технікою мовлення* — її основні елементи: фонаційне (мовленнєве) дихання, голос (правильні навички голосоутворення), дикція (ступінь виразності під час вимови слів, складів, звуків); *підвищення культури усного й писемного мовлення*: увага до правильного мовленнєвого спілкування в побуті, активна мовленнєва практика (бесіди, дискусії, семінарські й практичні заняття), регулярне листування; *критичний аналіз виступів* — аналіз виступів на зборах, конференціях, по радіо,

телебаченню: зміст промови, форма викладу, мовленнєва майстерність, ораторські прийоми, контакт з аудиторією, що сподобалося, що викликало негативну реакцію, самоаналіз; *оволодіння методикою публічного виступу* — для цього необхідно знати: з яких етапів складається діяльність оратора; як підготуватися до зустрічі зі слухачами, як побудувати промову, які прийоми управління аудиторією можна використати.

Підготовка до конкретного виступу визначається видом ораторської промови, темою, метою й завданнями, індивідуальними особливостями, складом аудиторії (А. Нікітіна).

114. Запам'ятайте поради, наведені в таблиці. Чим заздалегідь підготовлена промова відрізняється від імпровізованої? Спрогнозуйте ситуації, за яких можна виголосити підготовлену й імпровізовану промову.

Заздалегідь підготовлена промова	Імпровізована промова
1. Починайте готувати за кілька днів, це дасть змогу запам'ятати промову	1. Чітко сформулюйте тему й основну думку промови
2. Двічі-тричі прочитайте промову перед дзеркалом	2. Визначте тезу й аргументи (їх не повинно бути багато (2—3))
3. Під час репетиції не «рвіть» текст на шматки, а читайте його повністю. Така тактика дає змогу відтворити ситуацію реального виступу	3. Сформулюйте кілька вступних і заключних зауважень
4. На невеличких аркушиках (які буде зручно тримати в руках) запишіть необхідні дані (цифри, цитати, афоризми, приклади з історії або літератури, які зможете використати)	4. Якщо ще є час, подумайте про факти, приклади, цитати, афоризми, приклади з історії або літератури, які зможете використати
5. Тренуючись, спробуйте «змалювати» портрет майбутньої аудиторії	5. Продумайте переходи від однієї композиційної частини до іншої
6. Пам'ятайте: під час кожної репетиції ваша промова буде звучати по-різному. Це добре, бо, можливо, один із варіантів стане вашою реальною промовою	6. Пам'ятайте: імпровізована промова повинна бути короткою (не більше 5—7 хвилин), мати чітку структуру, бути зрозумілою для слухачів, а також яскравою й виразною

115. **Зробіть висновок.** Часто під час підготовки виступу виникає запитання: *Писати чи не писати текст виступу?* Прочитайте думки відомих ораторів. Якої думки дотримуетесь ви?

1. Як корабель, що продовжує пливати навіть після припинення веслування, так і промова, отримавши поштовх від письмових заміток, продовжує йти своїм ходом, навіть коли за-

мітки вже вичерпалися (*Цицерон*). 2. Тільки за допомогою писання можна досягти легкості мовлення (*Квінтіліан*). 3. Я ніколи не писав промов попередньо і дозволю собі як старому судовому діячеві сказати молодим діячам: не пишійте промов заздалегідь, не витрачайте часу, не розраховуйте на допомогу цих створених у тиші кабінету рядків, що повільно лягають на папір (*А. Коні*). 4. Ораторське мовлення — це не сума матеріалів, зібраних з різних джерел, а оригінальний, народжений у творчих муках твір (*Є. Ножин*).

116. Підготуйте план виступу на одну з тем.

- Кого можна назвати мовною особистістю.
- Освічена людина — корисна людина.
- Навіщо треба вивчати риторичку.
- Спортивні новини.

117. Прочитайте подані зразки початку виступів. Визначте й проаналізуйте прийоми цікавого, завоювання уваги.

1. Багата на таланти українська земля. Яким сузір'ям сяють вони в її багатовіковій історії! Серед них і Людина з іменем Дніпра, як назвав Дмитро Павличко Бориса Тена. Щедрою була доля, давши йому хист поета, музиканта, перекладача. Найбільше Бориса Тена знають як автора перекладу Гомерових поем «Іліада» та «Одіссея». Він лауреат премії імені Максима Рильського, заслужений діяч польської культури (*К. Ленець*).

2. Якщо зібрати всі книги, написані про цю людину, то вони становитимуть величезну бібліотеку. А картини різних художників, що його зображують, не помістяться в найбільшому музеї. Чим же він, уродженець невеликого французького острова Корсика в Середземному морі, вразив не тільки своїх сучасників, а й людей наступних поколінь? (*П. Таранов*).

Антисуржик

118. Прочитайте вислови у правому стовпчику, запам'ятайте їх.

Доповідач торкнувся питань ...
Хотів би зупинитись на питанні...
Не все вирішено в питанні ...
План по продажу
Не мішай мені
Промова по темі

Доповідач говорив про ...
Хотів би сказати про те, що ...
Не все зроблено, щоб ...
План продажу
Не заважай мені
Промова на тему

119. I. **Проведіть дослідження.** Прочитайте висловлювання. Спрогнозуйте, якою композиційною частиною промови воно може бути.

Моя цивілізація тримається на культурі людини, що пробивається крізь осіб. Віками вона прагне показати людину, так само, як вчить крізь каміння бачити Собор (А. де Сент-Екзюпері).

II. **Поміркуйте.** Як ви розумієте слова відомого французького письменника?

Зверніть увагу! Заздалегідь підготовлений план, тези або конспект допоможуть дотримуватися логіки під час виступу, а заготовлені приклади, цитати, логічні переходи допоможуть зацікавити слухачів.

Комунікативний практикум

120. Підготуйте виступ на одну з тем.

- «А кожен фініш — це, по суті, старт» (Л. Костенко) (Виступ на святі останнього дзвінка).
- Афоризми — перлини народної мудрості (Виступ на засіданні гуртка української мови).
- «Я вибрала долю собі сама...» (Л. Костенко) (Виступ про людину з цікавою долею).

Бібліографічне бюро

Сагач Г. Золотослів. — К. : Школяр, 1998.

Сагач Г. Риторика : навч. посібник для серед. і вищ. навч. закл. України. — К. : Ін Юре, 2000.

Скуратівський Л. Українська мова: Елементи практичної риторики: додаток до підруч. «Українська мова, 10—11 кл.» загальноосвіт. навч. закл. з укр. та рос. мовами навч. — К. : Освіта, 2004.

§ 6. Угосконалення правописної грамотності

Правила пунктуації дають змогу відповісти на два запитання: чи потрібний в цьому місці розділовий знак, і якщо потрібний, то який. Відповідаючи на перше запитання, ми обираємо між знаком пунктуації й пустим пробілом. Відповідаючи на друге, робимо вибір між різними знаками.

Словник юного філолога

Правописний практикум

121. I. Прочитайте речення. Поясніть уживання розділових знаків. Складіть пам'ятку для учнів 9 класу «Правопис розділових знаків у складносурядному реченні», спираючись на подані речення.

1. Раптом над верховіттям далеких дерев блиснула сліпуча іскра й виглянув краєчок сонця (Б. Антоненко-Давидович).

2. Зима по-святковому прибирає опустілі ниви, і тоді Чумацький Шлях довго дивиться згори на засніжену хату і будить мрії про ніким ще не бачені досі світи (А. Чайковський). 3. Була метелиця — і тиша залягла (М. Рильський). 4. Перед намисними* образами у високих ставниках* горять зелені свічки, а кругом них коло самих образів миготять цілі сотні манесеньких свічечок жовтих, скрашаючи сизі прозористі хмари червоними зірками... (М. Старицький). 5. Мало не врізавшись човном у пісок, товариш різко загальмував, розвернувся — і тепер ми пливли вздовж пляжу (Є. Гуцало).

II. Виконайте завдання за текстом.

1. Визначте частини мови слів у п'ятому реченні.
2. Поясніть правопис виділених слів.
3. Поставте іменники краєчок, шлях, образ, пісок, пляж у родовому відмінку однини.

III. **Поміркуйте.** Прочитайте епіграф до теми. Чи погоджуєтеся ви з висловленою думкою? Чому?

Правописний практикум

122. I. Спишіть речення, уставляючи пропущені букви й розділові знаки.

1. З височини будинок привітно дивився на велику улоговинну* з блискотливим ставом за яким високою горою підіймався ліс (М. Старицький). 2. Проходячи мимо горобини що стояла поміж вільх і беріз у захистку їхнього рясного віття не можна було втриматись від того щоб не поглянути на її радісну поставу що виражала щиру-щирісіньку втіху (Є. Гуцало). 3. Традиційна українська хата це колиска нашого народу де творилася його журлива й оптимістична доля жеврів* і вибухав його гнів напиналися струни болу складалися пісні та легенди де люди переймалися буденними клопотами народжувалися і вмирали щоб поступитися місцем прийдешнім поколінням (А. Данилюк). 4. Не поет хто покидає боронить народну справу щоб своїм словам блискучим золотую дать оправу (Леся Українка). 5. Коли ми появляємось на світ доля ставить кожному на серце й чоло знак приналежності саме до цієї землі де ти народився саме до цього народу чию конфігурацію* душі ти повториш своєю душею саме до цієї жінки що стала твоєю матір'ю саме до цієї мови яку вона вклала у твої уста (С. Андрусів). 6. Якщо ти чимось не сподобався другові якщо через тебе страждають батьки рідні якщо тобою невдоволені вчителі ти теж повинен бути невдоволений собою (З журналу). 7. Коли сперечаються двоє ті що давно колись заприсяглися вічно любити одне одного тоді від розпуки й болу меркне довкола чиста прозорість і день стає схожим на ніч (І. Цюпа).

? II. Виконайте завдання за текстом.

1. Визначте вид кожного складнопідрядного речення.
2. Виконайте синтаксичний розбір одного з речень (за власним вибором).

123. Проведіть дослідження. Прості речення з відокремленими означеннями та обставинами замініть складнопідрядними реченнями. Поясніть, як ви здійснили заміну. Чи доцільна така заміна?

1. За лісом починалося село, розкидане на горах та в глибоких ярах (*Г. Нечуй-Левицький*). 2. Село, зачароване зоряним небом, синіє розкиданими хатками (*М. Стельмах*). 3. Здивований лагідним тоном, хлопець мовчав (*М. Коцюбинський*). 4. Надихавшись вдосталь упоеного травами повітря, вони сідали на якомусь горбочку й слухали тишу (*А. Давидов*). 5. Виблискуючи проти молодого місяця мокрим днищем, серединою ріки повільно плив за течією перекинутий човен (*Ю. Збанацький*).

124. Складіть і запишіть речення за поданими схемами. Виконайте синтаксичний розбір одного зі складних речень.

1. [], що (), (бо ...).
2. (що ...), [], і [], (оскільки...).
3. [], проте [], коли (), коли ().
4. (Коли...), (коли...), [], (який ...).
5. [] — [], і [], (щоб ...).

125. I. Прочитайте речення. Поясніть уживання розділових знаків.

1. З трьох кінців світу вдарили вітри — браму землі розчинили (*Т. Осьмачка*). 2. Заходило сонце, у вузьких хутірських вуличках стояла червона курява*, у садках варилася на триніжках вечеря, гупали об землю спілі яблука... (*Гр. Тютюнник*). 3. Защебетав соловейко — пішла луна гаєм (*Т. Шевченко*). 4. Бачу здалека: хвиля іскриста грає вільно по синьому морі (*Леся Українка*). 5. Старі люди кажуть: два хитрих мудрого не переважають (*Л. Глібов*). 6. Змахнула своїм широким рукавом осінь — зеленокосі дерева одягли своє святкове вбрання (*Р. Іванченко*). 7. Недарма говорять люди: у хаті, на якій поселиться лелечина пара, пануватиме тільки добро і злагода (*В. Олексієнко*). 8. Люди переконані: коли зруйнувати гніздо, то лелека неодмінно принесе в дзьобі жарину й спалить хату або нашле грозову хмару (*З журналу*).

II. Складіть і запишіть по два речення на кожне правило вживання розділових знаків у складному безсполучниковому реченні.

126. I. Прочитайте текст. Доберіть до нього заголовки. Випишіть ключові слова і словосполучення.

Кожна нація, кожен народ, навіть кожна соціальна група мають свої звичаї, вироблені протягом багатьох століть і освячені віками.

В. Лопата. Великдень

Староукраїнські традиції ввійшли у плоть і кров наших звичаїв, і тепер ми собі не уявляємо Різдва без куті, Великодня — без писанки, Святої трійці — без клечання. Ми відзначаємо свято Купала, закликаємо щастя на майбутній рік на Введення, кличемо долю на Катерини, ворожимо на Андрія.

Це наша культура, наша найстарша традиція. Кутя — символ урожаю, а писанка — символ народження весняного сонця. Зеленим гіллям наші предки охороняли своє житло від нечистих духів, що прокидаються разом з воскресінням природи.

Про все це співається в колядках, що були відомі далеко ще до початку християнських часів в Україні. Це виявляється й у звичаєвих обрядах, наприклад: дванадцять полін, дванадцять святвечірніх страв, дідух* на покуті*, сіно на столі, закликання на вечерю мороза, вовка, чорної бурі та злих вітрів.

Усі ці рухи, дії та слова, що на перший погляд не мають ніякого значення в житті людини, віють у серце кожного з нас чаром рідної стихії і є для душі живлющим бальзамом, який сповнює її могутньою силою (*За О. Воропаєм*).

II. Поясніть уживання розділових знаків у реченнях перших двох абзаців.

Комунікативний практикум

 III. Перекажіть текст, доповнюючи його розповіддю про роль родинних обрядів у нашому житті. Уведіть у текст опис репродукції картини Василя Лопати. Не забувайте використовувати різні види складних речень.

127. I. Прочитайте текст. Визначте, хто може бути його адресатом.

На жаль, у нас дехто вважає, що культурне мовлення потрібне лише представникам таких професій, як учителі, журналісти, дипломати і под. Ця хибна думка породжує скептичне

ставлення майбутніх «технарів» до мови. І тоді в їхньому мовленні звичними стають стилістичні помилки на зразок: «у місяці березні», «витрачання коштів за цільовим призначенням», «кількісне збільшення», «для здійснення перевірки», «мозолі на долонях рук», «відступати назад», «моя власна думка», «моє особисте враження», «температура повітря — плюс 5 градусів тепла». А в побутовому вжитку часто чуємо «кровать», «форточка», «ковьор», «полотенце», «тряпка», «убрано», «часи», «прийомник» і т. ін. Така мовна неохайність негативно позначається на чистоті мовлення, яка є свідченням і культури мислення, і культури поведінки (За Н. Бабич).

II. Виправте наведені автором як приклад мовні помилки. Поясніть, чому їх припускаються.

Допоможіть знайти помилку!

— Необхідно написати об'яву про завтрашнє міроприємство. Хто зможе? — запитала староста Марічка.

— Навряд чи саме таке завдання ми зможемо виконати, — відповіла Тетяна.

128. I. Прочитайте і визначте вид кожного складного речення. Запишіть їх, розставляючи розділові знаки. Підкресліть граматичну основу кожної частини складного речення.

1. І впливає із золотистих серпанків мамина усмішка і слово ревної молитви стоїть на колінах перед образами і сестриця-пісня на крилах високого голосу літає під білою стелею хати і мають крилами вишивані рушники зі стін як райські птахи і великодня паска сяє на маминих руках як сонце і вишня придулилася до вікна та заглядає в шибку кожним листочком ніби зійшла з небес щоб на землі берегти отчу хату (За Я. Гояном).
2. Слово ніжне будить у нас людину слово ніжне освячене любов'ю до найдорожчого на землі слово ніжне сходить зорею й яскравіє доки людина живе для добра доки мудрість і праця квітчають землю доки живе в людині жага творення... (І. Вихованець).
3. Споконвіку в народі побутує думка хто першим побачить цвіт ліщини тому весь рік посміхатиметься щастя (П. Стефанов).
4. Чумацький Шлях лежить над степом і мабуть не знає що давно вже він перестав бути чумацьким, що не скриплять попід ним лозяні мажі* наповнені сиваською сіллю не розвіває вітер чуби-оселедці запорізьких вершників, що одна назва лишилась у нього чумацька (М. Руденко).
5. Бувалі люди запевняють коли з неба сиплються блискавиці то взагалі не варто роззявляти рота аби туди випадково не заплигнула погань рятуючись від Божого гніву (З журналу).

II. Накресліть схеми першого та п'ятого речень.

III. Доберіть ілюстрації до речень, використовуючи Інтернет.

Вигатні українці

129. I. Спишіть текст, уставляючи пропущені літери й розділові знаки. Умотивуйте уживання розділових знаків.

Значні здобутки мають українські **вчені-мовознавці** в ділянці орієнталістики (сходознавства). Щоправда імен тут не густо але чого варте одне-єдине ім'я Агатангела Юхимовича Кримського. Його учень колишній професор Київського університету Тауфік Кезма назвав Кримського сонцем науки. Справді чи може ще хтось зрівнятися з А. Кримським ш..ротою наукового д..апазону? Він знав понад 60 мов залишив після себе близько 1000 наукових праць а ще літературні твори вірші, в..ликий роман, п..р..клади з інших мов. Учений об'єднував у собі сходознавця славіста п..сьменника і перекладача. Він знав арабську фінікійську арамейську **вавилоно-ассирійську** хамітську та інші мови.

Агатангел
Кримський

А. Кримський один з видатних сходознавців світу. Знають його і в країнах Близького Сходу шанують іранці таджики туркмени. А ефіопс..кі школярі в далекій афр..канській країні й досі вивчають мову за підручником написаним українським ученим.

Дослідник обрав не звідану до нього в Україні царину* сходознавство аби якнайкраще пр..служитися рідному народові, підняти його на вищий щабель* духовного розвитку. Завдяки А. Кримському не стало білої плями в нашій науці вона була заповн..на більш ніж достойно (За А. Матвієнко).

II. Складіть за текстом кілька запитань для однокласників.

III. Виконайте завдання за текстом.

1. Випишіть із тексту слова на орфограму «Велика літера і лапки у власних назвах».
2. Поясніть значення виразів *біла пляма*, *сонце науки*.
3. Визначте розряд за значенням ужитих у тексті прикметників.
4. Поясніть правопис виділених слів.
5. Виконайте пунктуаційний аналіз одного складного речення (за власним вибором).

130. Ознайомтеся на сайті Інтернету uk.wikipedia.org з інформацією про українських мовознавців і підготуйте стисле повідомлення про них.

Бібліографічне бюро

Тележкіна О. О. Українська мова. Навч.-практ. довідник. — Харків: Ранок, 2009.

Годована М. П. Словник-довідник назв осіб за видом діяльності. — К.: Наук. думка, 2009.

Конспект публічного виступу

Конспектування — це процес розумової обробки і письмової фіксації прочитаного чи проаудіюваного тексту, результатом якого є запис, що дає змогу його авторові одразу чи через деякий час із необхідною повнотою відновити отриману інформацію.

О. Шуневич

131. Пригадайте. Що таке конспект? З якою метою ви використовуєте конспект у своїй навчальній діяльності? З якою метою складають конспекти вчені, лектори, учителі?

Зверніть увагу! *Конспект* — це особливий вид тексту, в основі якого лежить аналітико-синтетична переробка інформації (вихідного тексту). Мета цієї діяльності — виявлення, систематизація й узагальнення (з можливою критичною оцінкою) найціннішої (для того, хто конспектує) інформації.

Конспект є вторинним щодо вихідного тексту, тобто конспект — це самостійний вторинний текст. Як будь-який текст, конспект має його основні ознаки: змістову, смислову й структурну цілісність.

132. Прочитайте текст. Розкажіть, які бувають види конспектів. Що лежить в основі кожної класифікації конспектів? Складіть схему «Види конспектів».

Конспекти класифікують:

- за обсягом (за ступенем стиснення): короткі, детальні (розгорнуті), змішані. Для короткого конспекту відбираються лише найважливіші положення, факти: у детальному конспекті фіксуються також докази висунутих положень, пояснення, ілюстративні матеріали; змішаний конспект передбачає поєднання цих двох способів фіксації інформації, він припускає викладення деяких елементів першоджерела у вигляді пунктів плану, тез, схеми тощо;
- за кількістю опрацьованих джерел: монографічні (складені за одним джерелом), оглядові (зведені), складені за кількома джерелами на одну тему;
- за ступенем відповідності першоджерелу: інтегральний і селективний. Інтегральний передає всі основні положення й найважливіші смислові зв'язки, тобто всю смислову сітку першоджерела. Селективний конспект містить окремі елементи першоджерела, що мають новизну й значущість для

упорядника, але в сукупності не відображають основних положень першоджерела. Селективний конспект має індивідуальний характер, відображає конкретні потреби упорядника в певній інформації.

Конспект може складатися для особистого користування (для себе) й для інших (*За Ю. Виборною*).

133. 1. Опрацюйте матеріали виступу відомого вітчизняного мовознавця Любові Мацько на радіо в передачі «Говоримо українською». Складіть конспект.

Добривдень, шановні телеглядачі! Мое поважання Вам! Сьогоднішня передача «Говоримо українською» — це наша листовно-ефірна розмова.

Вітаючись із Вами, думаю, як це зробити так, щоб відповідало і ситуації спілкування, і законам та традиціям нашої мови, і не було так дуже офіційно.

Вітання, прощання, вибачення, побажання, пошанування, зичення, знайомство, прохання, згода, відмова, подяка, співчуття, розрада, схвалення або заперечення, сумнів, докір, зауваження. Це мовний етикет, усталені віками вирази, які допомагають нам спілкуватися й порозумітися один з одним, через які ви являється наше ставлення до співрозмовників, а відтак і наша особиста культура.

Українська мова, окрім цього, звичного, загального *Добридень!*, *Добрий день!*, *Добрий ранок!*, *Добрий вечір!*, має і такі більш урочисті вітання: *Чолом Вам!*, *Моє шанування!*, *Моє поважання!*, *Мир вам у хату!*, *Слава Ісусу!*, *Слава Богу!* (*Навіки слава!*), більш конкретні побутові: *Дай Вам, Боже, щастя!* *здоров'я, розум добрий!*, інтимніші форми: *Здоров'ячка!*, *Вітаннячко!*, *Привіт!*, *Гратулюю!*, *Як ся маєш?* тощо.

Про потребу ширше вводити українські вітання пише депутат Нововолинської міськради Ярослав Федорович Федина. Він пропонує відродити народне вітання *Бог на поміч!* Окрім поширеного літературного *До побачення!*, пропонуємо й інші формули прощання: *Всього найкращого!*, *Щасливо!*, *Всього доброго!*, *До зустрічі!*, *Щастя Вам!*, *Щасливої дороги!*, *Прощайте!*, *Хай щастить!* До них можна додати ще й такі: *На все добре!*, *Будьте здорові!*, *Хай Бог помагає!*, жартівливе: *Бувайте та нас не забувайте!*

Українська мова має чимало варіантів формул ввічливого вибачення. Це: *Вибачайте!*, *Вибачте!*, *Пробачте!*, *Простіть!*, *Даруйте!*, *Перепрошую!* та вирази: *Я не хотіла Вас образити;* *Якщо можете, простіть мені;* *Шкодную, що образила Вас;* *Мені соромно за свою необачність;* *Боже, як це було нетактовно з мого боку!*; *З мого боку це було нетактовно;* *Не гнівайтесь на*

мене; Не ображайтесь; Я завинила перед Вами; Маю надію, що Ви мені вибачите; Чи можу сподіватися на прощення? Сподіваюсь на Вашу доброзичливість. І звичайне: Я більше не буду!

Особливим колоритом забарвлені українські звертання, бо українська мова має для них окрему кличну форму (це її сьомий відмінок): *мамо!, тату!, бабусю!, дідусю!, брате!, сестро!, паничу!, панночко!, пане!, пані!, панове!, земле!, Україно!*

До громади, гурту можна звертатися: *Шановна (вельмишановна, високоповажна, достойна) громадо!, Шановне (вельмишановне, високоповажне, достойне) товариство!, Шановні (вельмишановні, дорогі) товариші!* (бо це ближчі люди), *Шановні добродії, добродійки!, Колеги!, Шановне (вельмишановне) панство!, Панове!, Високодостойні пані й панове!, Високоповажні гості!, Шановні, любі панни й паничі!, Шановні, високі (дорогі) гості!, Дорогі (любі) друзі!, Дорогі учні (студенти, випускники)!, Дорога родино!* Отже, вибір є.

Багатьох людей хвилює доля слів *пан* і *товариш*. Класова пильність, до якої нас привчили у ХХ столітті, розводить ці слова на різні сторони барикад. А між тим, вони не антагоністи*. І звертання *панове товариші!, панове товариство!, панове громадо!* в багатьох ситуаціях може бути цілком слухним.

Слово *товариш* дуже давнє в нашій мові. Воно походить від слова *товар*, яким називали великі гурти худоби. І зараз слово *товар* має це значення. Худобу переганяли на далекі відстані на нові пасовища та на великі ярмарки для збуту чи обміну. Перегони ці були важкими, виснажливими. Людей, що займались ними і витримували ці незгоди, називали *товаришами*. Це надійні, перевірені і вірні люди. Слово *пан* також є дуже давнім. Учені вважають, що воно прийшло в нашу мову з давньоіндійської і означало й означає «просвітлений, освічений, благородний», той, кому Творцем дарована інтелектуальна вищість. Значення «багатий, багатій» додалося до цього слова значно пізніше, бо такі люди, як правило, не були бідними.

Щоб переконатися, наскільки приємними можуть бути привітальні формули, звернімося до українських письменників, чия творчість залишила нам кращі взірці українського мовлення.

Панас Мирний починав свої листи такими звертаннями:

до Михайла Старицького — *Вельмишановний добродію Михайле Петровичу!*;

до Миколи Лисенка — *Славетний наш Бояне, сьогочасний Кобзарю Миколо Віталійовичу!*;

до Марії Заньковецької — *Дорога і вельмишановна добродійко Маріє Костянтинівна, ясна зоре нашого кону, славетна пані добродійко!*;

до Михайла Коцюбинського — *Вельмишановний пане добродію Михайле Михайловичу!*;

до Марка Кропивницького — *Батьку нашого кону, високо-талановитий артисте Марку Лукичу!*;

до Олени Пчілки — *Сестро по зброї, високошановна добродійко Ольго Петрівно!; До Вас завжди душею і серцем прихильний Панас Мирний!*;

до Олександра Русова — *Невсипущий наш трудівнику та щирий громадянине Олександрє Олександровичу!*

Леся Українка також дуже шанобливо і сердечно зверталася до адресатів:

до Агатангела Кримського — *Вельмишановний і дорогий товаришу!*;

до Михайла Павлика — *Шановний друже!; Любий друже!*;

до Івана Франка — *Високоповажний добродію! Метре!*;

до Ольги Кобилянської — *Дорога товаришко! Любий, далекий лотосовий квіте!*;

до родини — *Дорогі мої!; Люба мамочко!*

Михайло Коцюбинський звертався у листах до друзів і рідних так:

до Наталі Кобринської — *Високоповажна добродійко!*;

до Нечуя-Левицького — *Високоповажний і дорогий Іване Семеновичу!*;

до Тичини — *Любий пане Павле!*;

до дружини — *Серденько моє любе!; Серденько моє миле!; Добридень тобі, моя дружинонько!; Добрий вечір моє серденько!; Дорога Вірунечко!; Дорога моя голубонько!*

Завершуємо передачу замальовками-вузликами на пам'ять Валерія Маслюка:

— О, *пані* Маріє! О, *пані* Маріє! Ім'я це мене і бентежить, і гріє.

— О, *панно* Марічко! О, *панно* Марічко! Моя ви волошко! Моя ви смерічко!

II. Який вид конспекту ви обрали? Чому?

Бібліографічне бюро

Учіться висловлюватися / П. І. Білоусенко, Ю. О. Арешенков, Т. М. Віняр та ін. — К.: Рад. школа, 1990.

Антисуржик. — Львів: Світ, 1994.

§ 7. Основні пунктограми у простому і складному реченнях, у реченнях із прямою мовою та в діалозі. Пунктуаційний аналіз. Способи цитування

... Писати й читати, не знаючи правил пунктуації й не вмюючи їх використовувати у своєму повсякденному житті й роботі, — неприпустимо не лише для філолога, але й для лікаря, для інженера, для агронома...

А. Шапіро

134. I. **Поміркуйте.** Прочитайте епіграф. Чи погоджуєтеся ви з думкою, висловленою відомим лінгвістом Абрамом Шапіро?
II. **Пригадайте.** Прочитайте речення. На їх прикладі сформулюйте правила вживання коми, двокрапки й тире при однорідних членах речення.

1. Дерева, мов люди: гомінкі й мовчазні, гнучкі та несхитні, кволі й дужі, засмучені й у доброму настрої (А. Матвійчук).
2. Плоди глибоких сердечних рухів, плоди історичних подій, вірування, погляди, сліди пережитого горя й пережитої радості — усе дбайливо зберігає народ у слові (К. Ушинський).
3. Садок і церква, верби й вітряки мали якийсь фантастичний вигляд палаців, зубчастих стін (І. Нечуй-Левицький).
4. Уся природа з небом і землею, водою, квітами, травами, лісами й горами здавалась однією прекрасною піснею, однією гармонією (За І. Нечуєм-Левицьким).

! 135. I. Доповніть текст власними прикладами.

Кома в простому реченні ставиться:

1. Для виділення вставних слів, словосполучень і речень. Наприклад: ... Але слід розрізняти вставні слова та словосполучення від подібних до них слів, які є членами речення й комами не виділяються: ...

2. Для виділення порівняльних зворотів, що вводяться словами *як, мов, наче, немов, ніби, як і, ніж* та ін. Наприклад: ... Звороти, що вводять у речення за допомогою сполучника *як і* мають значення «у ролі кого, чого», комою не виділяються: ... Також кома не ставиться перед *як, ніж* у виразах (*не*) *більш як, (не) раніше ніж, (не) довше ніж*: ...

3. З метою виділення однослівних або поширених звертань: ... (З посібника).

Комунікативний практикум

II. Використовуючи як приклад текст вправи, сформулюйте правила вживання розділових знаків при відокремлених членах речення для учнів 8 класу. Які приклади ви використовували й чому?

Правописний практикум

136. Спишіть речення, ставлячи пропущені розділові знаки. Які правила регулюють вибір розділового знака в поданих реченнях?

1. Я зирнув у небо святочне й погоже сонце золотим клубком стояло над старезною липою пливло павутиння листя шаруділо в ногах (В. Шевчук).
2. Тільки вдивляючись проти молодого місяця можна було помітити як вони щедро розщеплювалися на крихітні сніжинки-іскорки творячи навколо невідчутну золоту метелицю (М. Стельмах).
3. На правий берег Дніпра заволочений прозоро-бузковою млою вже лягли нерівними плямами перші сутінки й поповзли наче розколини по зеленому шумовинню густих заростей (І. Ющук).
4. По вулиці ідуть співаючи дівчата (В. Сосюра).
5. Обтяжений думками охоплений надіями хлопець блукав до пізнього вечора містом (З газети).
6. Марічка йшла назустріч не поспішаючи.
7. До мене підходить батьків давній друг Андрій Сергійович лікар (П. Петренко).
8. На заняттях були присутні всі крім Романа й Валентина.

Антисуржик

137. Прочитайте вислови в правому стовпчику, запам'ятайте їх.

По створенню
Не дивлячись на...
Нуждатися в допомозі
Область науки
Перечислені гроші
Перетворювати в життя

Для створення
Незважаючи на...
Потребувати допомоги
Галузь науки
Перераховані гроші
Втілювати в життя

Правописний практикум

138. I. Спишіть текст, уставляючи пропущені розділові знаки. Прочитайте текст. Назвіть засоби і способи зв'язку речень у тексті.

Тихо-тихо зазвучав голос дедалі все дужчаючи та піднімаючись угору. Усі зразу стихли слухаючи пісню. І було що послухати. У кожного перед очима встала ніч тиха та зоряна. Сизим мороком* криє вона страшенні скелі. Здається гори ворухаться скелі шепочуть між собою дослухаючись до того гомону. Серце завмирає душа ширшає. Ніби чуєш як кидається всесвітне серце.

Пісня завмерла проте луна* від пісні бриніла в кожному серці ворухачи якісь глухі почування. Всі мовчки схилившись сиділи (За Панасом Мирним).

К. Крижицький. Вечір на Україні

II. Виконайте завдання за текстом.

1. Поясніть, як ви розумієте вислів *кидається серце*.
2. Визначте, які художні засоби використав автор у тексті.

III. Розгляньте репродукцію картини Костянтина Крижицького. Опишіть зображене, використовуючи речення з відокремленими членами.

Складаймо професійне портфоліо

139. Відредагуйте речення. Поясніть причину виникнення таких помилок.

1. Обговорюючи проблеми захисту рослин, була створена екологічна інспекція по охороні навколишнього середовища. 2. Не дивлячись на труднощі в організації, поїздка на конференцію відбулася. 3. Для Максима Петровича характерні найкращі риси характеру. 4. Відновлювальні роботи після пожежі в лікарні почалися зразу, однак питання виділення обладнання ще остаточно не вирішене. 5. Перевірка виявила цілий ряд недоліків та упущень в роботі підприємства. 6. Дане питання знайшло відображення в центральній пресі. 7. Припинена подача води по причині аварійного становища водопроводу.

140. I. Спишіть текст, ставлячи пропущені розділові знаки.

Настає літо і розлившись **нестримною** повинню хату затоплює зелень здіймаються **темно-зелені** хвилі кукурудзи водоспадами ллється в'юнка квасоля пливуть задумливо погойдується **ясночолі** соняшники.

Наближається осінь і дорогою повз неї проїжджають навантажені зерном автомашини. А над нею вдень і вночі ключами і

зграями поодиночки пролітають птахи лелеки і журавлі дикі гуси і стрижи і граки.

Зима **по-святковому** прибирає опустілі ниви і тоді Чумацький Шлях довго дивиться **згори** на засніжену хату і будить мрії про ніким ще не бачені досі далекі світи.

Людину прив'язує до певного місця дім де вона народилася природа знайома їй змалку. Звідси від цього острівця землі і починається Вітчизна (А. Чайковський).

II. Виконайте завдання до тексту.

1. Прочитайте текст, доберіть заголовок. Визначте тему, основну думку та стиль мовлення.
2. Поясніть правопис виділених слів.
3. Визначте частини мови в реченнях другого абзацу.
4. Виконайте пунктуаційний аналіз одного речення (за власним вибором).

Складаймо професійне портфоліо

141. I. Прочитайте текст відповідно до обраного напрямку. Проаналізуйте його в такій послідовності:

1. Яке слово або словосполучення з тексту можна використати як заголовок?
2. Визначте стиль і тип мовлення.
3. Сформулюйте пізнавальну цінність тексту.
4. Випишіть із тексту складнопідрядні речення. Визначте вид підрядної частини. Поясніть уживання розділових знаків.
5. Виконайте повний синтаксичний розбір одного з виписаних речень.

1. Технологічний напрям

Фотографія потребує повсякчасної уваги і працелюбності, роздумів, безнастанного творчого пошуку. З моменту першого знайомства з фотомистецтвом ви постійно відчуватимете, бачитимете, яке насичене й розмаїте життя. У людях, яких ви знаєте не один рік, відкриватимете нові, незнайомі вам риси й жести.

Дедалі частіше ви вийматимете фотокамеру, щоб увічнити на плівці незвичний стан цілком звичних речей. Так, крок за кроком, наблизитиметесь ви до тієї галузі фотографії, яку по праву називають мистецтвом. Ви не раз почуватиметесь чарівником, бо є у фотографії дещо магічне, коли вона, зупинивши мить, починає жити своїм власним життям. Та станеться все це не одразу. Скоріш за все тоді, коли ваш знімок сприйметься не як копія когось або чогось, а як образ, як щось узагальнене, осмислене, наділене такою силою впливу, яка не залишить глядача байдужим... (За О. Поліщуком, В. Орловим).

2. Природничо-математичний напрям

Коли по осені дні стають все коротшими і холоднішими, більшість дерев починає скидати листя. Феномен настільки по-

мітний і незмінний, що українською мовою останній осінній місяць так і зветься листопадом.

Початок листопаду підказує деревам світловий день, що скорочується при одночасному зниженні температури. Коли поєднання цих двох чинників досягає певної критичної точки, широколисті дерева створюють бар'єр з особливих пробкових клітин у томі місці, де черешок листа сполучається з гілкою. Таким чином, лист, відрізаний від системи постачання, від судинної системи дерева, гине. Навколо того місяця-ранки, яке утворилося при відділенні листа, виникає шар особливих клітин, що перешкоджають втраті вологи та захищають дерево від проникнення патогенних* грибків.

Отже, основний сенс цього щорічного скидання листа не порятунок від холоду, як деякі з нас думають, а збереження вологи (*З енциклопедії*).

3. Спортивний напрям

Сучасний олімпійський рух не можна розглядати без вивчення постаті його засновника — французького вченого та громадського діяча П'єра де Кубертена, оскільки саме цій людині належить ідея відродити спортивні змагання на зразок тих, які проводили древні греки.

Вивчаючи життя та культуру цієї країни, він дійшов висновку, що система фізичного виховання в ті часи була поставлена на значно вищий рівень, ніж у цивілізованій Європі.

І ось 25 листопада 1892 року, після вивчення різних систем фізичного виховання молоді, на ювілеї Французького атлетичного союзу він офіційно пропонує розпочати нову еру олімпізму.

Барон завжди знаходив послідовників. На власні збереження він проводить конгрес у Сорбонні, делегати якого одногласно проголосували за відродження олімпійських ігор.

А ще через кілька днів, 23 червня 1894 року, було визначено програму та порядок проведення змагань, створено Міжнародний олімпійський комітет (МОК), до складу якого обрали представників Аргентини, Бельгії, Великої Британії, Угорщини, Греції, Італії та інших країн (*За В. Куликом*).

4. Суспільно-гуманітарний (економічний) напрям

Економічна думка України за часів феодалізму своїм корінням сягає становлення та розвитку могутньої держави — Київської Русі, видатною пам'яткою економічного життя якої є «Руська правда». Це своєрідний кодекс цивільного права, що містить норми майнових відносин, принципи відшкодування за втрати і злочини. Положення Правди, звід звичаїв, судові встановлення, термінологія допомагають уявити правові та господарські основи життя Київської Русі.

«Руська правда» — джерело зведень про норми господарського життя, економічних відносин, оскільки з неї ми довідуємося про грошову систему, металеві гроші та хутра, що виконували функцію товарних грошей, про торговельні відносини Русі із сусідами, про ціни на товари, про норми стягування відсотків із грошової позички.

Цей юридичний документ, складений спочатку Ярославом Мудрим, доповнювався, редагувався його синами, а потім Володимиром Мономахом, використовувався й іншими слов'янськими князівствами впродовж XIII—XVII ст. (*За В. Куриленком*).

Комунікативний практикум

II. Складіть та розіграйте діалог за змістом обраного вами тексту.

142. I. Спишіть речення, уставляючи пропущені букви та розділові знаки.

1. Уперта й постійна праця невдовзі почала давати наслідки Демосфен уже вільніше й природніше тр..мався на тр..буні слабенький від пр..роди голос наб..рав сили гаркавість зникла дикція вирівнялась (*В. Чемерис*). 2. Б..шкетному цьому створінню дорога вже пахне пр..годами ніч обіцяє ризики й тр..можності передгроззя таємно тішить д..тячу душу оч..нята грають змішаною з острахом цікавістю до тих просторів до оч..регів, тихих плес до насупленого потемнілого небосхилу (*О. Гончар*). 3. Коли я втомлююсь або коли сум облягає душу в уяві моїй постає батьківська хата (*А. Чайковський*). 4. На південному схилі сонце вже розтопило сніг і вітер ш..лестить густою торішньою травою (*М. Коцюбинський*). 5. Карпатська ніч справді казкова бо тільки в казках бувають такі осяйні ночі коли он у куточку видно навіть маленького павучка що задрімав на сплет..ній павутині утомившись од цілоденної ткацької роботи (*За Я. Гояном*). 6. Повіє вітер по долині пішла дібровою луна (*Т. Шевченко*). 7. Стоїш високо не будь гордим стоїш низько не гнися (*Нар. творчість*).

? II. Виконайте завдання.

1. Установіть смислові відношення між частинами складних речень.
2. Накресліть схеми другого і шостого речень.
3. Визначте, якому з речень відповідає така характеристика: складне, двокомпонентне складносурядне речення, частини з'єднані сполучником сурядності і.

Скарби фразеології

143. Складіть і запишіть речення з прямою мовою за поданими схемами, використовуючи фразеологізми *від аза до іжиці, третій калач, бити по кишени*.

1. «П, — а, — п».
2. «П. — а. — П».
3. А: «П!».

➔ 144. I. Прочитайте текст. Поясніть способи введення цитат.

Сьогодні ми впевнені: не в кожного є музичні здібності, не кожна людина може співати. Але це, мабуть, помилка, бо є багато доказів, що раніше співали всі. І не дивно! Якщо дитина від народження жила в атмосфері обрядів, супроводжуваних піснями, чула пісні молоді з вулиці, то вона природно ставала й активним учасником цих музичних спектаклів, розвиваючи свої здібності. Та й М. Гоголь засвідчував: «Найкращі пісні й голоси чули тільки українські степи: тільки там, під покровом низеньких глиняних хат, увінчаних шовковицями і черешнями, у саяві ранку, півдня і вечора, при лимонній жовтизні колосся пшениці, лунають вони, і тільки степові чайки, зграї жайворонків та іволги своїм стогоном переривають їх».

А австрійський учений і романіст Еміль Француз, який жив в українському середовищі, а потім друкував статті про наші пісні, перекладав їх на німецьку мову, свідчив: «В Україні всі співають: пастух біля череди, хлібороб за плугом, мисливець у лісі, кожен фабричний робітник, кожна дівчина і молодиця, навіть діти».

Якщо хтось подумає, що М. Гоголь, закоханий у рідний народ, не міг бути об'єктивним, то Е. Францоza в цьому не звинуватиш. Оцю потребу співати відзначала й Леся Українка. Її героїня Оксана з драми «Бояриня», перебуваючи в Москві, радить своїй зарученій родичці:

Чого ж ви сидите? Пішли б укупі
Кудись на вигін або в гай на річку
Та й заспівали б. Я, бувало, дома
Годинку в хаті не посиджу святом... (За Ф. Пуствою).

II. Поясніть, з якою метою використовується цитування в тексті.

III. Ознайомтеся з сайтом Інтернету www.pisni.org.ua. Доберіть доречні приклади, цитати і напишіть продовження тексту.

Манруємо Україною

145. I. Прочитайте текст. Поміркуйте, як автор домагається сприйняття і розуміння своїх думок читачем.

Блакитний океан над головою. Золоте море хлібів перед очима. Спекотне сонце і сухий **легкокрилий** вітерець, що приємно освіжає. **Прохолодно-сині** озера попереду: вони «всихають», щезають, коли підходиш ближче...

Степове безмежжя хвилює, бентежить, забиває дух. Тут дихається вільно й легко. Тут думається красиво. Тут бачиш **далеко-далеко**: за видолінками*, за зеленими гребінчиками **лісосмуг** — тремтливе (від жаркого подиху степів!) видноколо. За

ним, оповита сизим манливим серпанком, друга смуга обрію. А там, далі, ледь вгадуються треті горизонти... Степ велетенськими хвилями розбігається в усі боки.

Скіфські кургани, високі козачі могили — величні знаки вічного нашого буття на цій землі. Густі сірі шлейфи куряви тягнуться за прудкими вантажівками — степова пилюга не ядуча, не гірка, а терпка, вона пахне пшеничним колоссям і теплою землею. Мов хрущі, діловито й однотонно гудуть степові невгомони — трактори. Сонце вгорі і мільйони сонць на землі: соняшникове поле. І **жовтогарячі**, у грайливій веселій короні золотавих пелюсток, соняшникові голови, мов радары, звернуті до світла, повертаються за ним.

Соняшник — емблема України... З-поміж густих малахітових джунглів конопель у видолінку майне блакитна блискавка — степова річечка. Очеретяна сага*. А теплою **переджнив'я** степ бринить від ніжних дзвінких мелодій — в осяйній високості виспіває незримий (здається, то кришталево видзвонює саме небо!) і найневтомніший співець українського степу — жайворонок. Лише кілька місяців він сурмить у небі, але сріблясті скалочки* його мелодій надовго западають у душу хліборобові. І навіть узимку, коли віхола стугонить над степом, здійсмаючи у білу безвість курай* та соняшникове паліччя*, довгими ночами степовикові вчуваються весняні співи — переливи маленької чубатенької пташки, яка першою будить степ напровесні... (С. Плачинда).

II. Виконайте завдання за текстом.

1. Запишіть фонетичною транскрипцією слова *безмежжя*, *переджнив'я*.
2. Доберіть синоніми до слова *видноколо*.
3. Випишіть з тексту 3—4 слова, утворених суфіксальним способом творення.
4. Поставте у родовому відмінку однини іменники *вітерець*, *степ*, *жайворон*, *радар*, *трактор*, *дух*, *горизонт*, *місяць*.
5. Визначте ступінь порівняння прикметника *найневтомніший*.
6. Поясніть правопис виділених слів.
7. Доберіть із тексту слова на орфограму «Правопис прислівників разом, окремо, через дефіс».
8. Використовуючи текст, розкажіть про основні випадки використання в письмовому мовленні коми, тире, дужок.

Допоможіть знайти помилку!

- Сьогодні на зборах підніmemo питання про підготовку до зовнішнього незалежного оцінювання, — повідомив Іван.
- А на яку висоту ми підніmemo це питання? — зіронізував Юрій.
- Треба казати *порушимо питання*, — зауважила Ліза.
- Так, це непорушне питання вже пора порушити, — додав Юрій.